ФОРМУВАННЯ УМІНЬ ПРОЄКТНОГО НАВЧАНЯ НА УРОКАХ «Я ДОСЛІДЖУЮ СВІТ» ЗАСОБАМИ ПІДРУЧНИКА

FORMATION OF PROJECT LEARNING SKILLS IN "I EXPLORE WORLD" LESSONS BY THE TEXTBOOK

УДК 373.3.091.313:[502:3].64
DOI https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/40.14

Коваль В.О.,
канд. біол. наук,
доцент кафедри дошкільної
та початкової освіти
Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

Василець Я.Є.,
студентка ІІ курсу магістратури
факультету дошкільної,
початкової освіти і мистецтв
Національного університету
«Чернігівський колегіум»
імені Т.Г. Шевченка

Статтю присвячено актуальній проблемі впровадження проєктної технології у практику початкової школи. Основну увагу зосереджено на теоретико-методичних засадах використання метод проєкту у навчальному процесі молодших школярів. З'ясовано сутність понять «проєкт», «проєктна діяльність», обґрунтовано необхідність формування умінь проєктного навчання школярів у Новій українській школі. Висвітлено історичні віхи становлення проєктної технології. Схарактеризовано специфіку використання проєктної діяльності у навчанні учнів початкової школи. Вказано цілі проєктного навчання, розглянуто функції вчителя у процесі роботи школярів над проєктом. Наведено та проаналізовано дидактичні можливості сучасної шкільної літератури для застосування методу проєктів. Окреслено методику використання підручників інтегрованого курсу «Я досліджую світ» для формування проєктних умінь і предметних знань. Показано, що застосування цієї технології сприяє розвитку творчого потенціалу, демократичних навичок і способів організації власної діяльності, розширенню наукового світогляду учнів. Наведено приклади використання проєктної діяльності за підручниками «Я досліджую світ» 1–3 клас, за програмами О.Я. Савченко, Р.Б. Шияна. Здійснено порівняння використання методу проєктів за двома навчальними програмами. Висвітлено суть, дидактичні особливості, завдання проєктів, наведених у підручниках «Я досліджую світ». Зроблено висновки щодо доцільності використання сучасного підручника «Я досліджую світ» у процесі навчання учнів та необхідності впровадження проєктної технології в освітній процес початкової школи. Застосування проєктної діяльності у навчальному процесі молодших школярів є перспективною інновацією у Новій українській школі.

Ключові слова: *проєктне навчання, сучасний підручник, Нова українська школа, «Я досліджую світ».*

The article is devoted to the topical problem of introduction of project technology in the practice of primary school. The main focus is on the theoretical and methodological principles of using the project method in the initial process of junior school students. The essence of the concepts "project", "project activity" is clarified, the necessity of formation of skills of project training of schoolboys in the New Ukrainian school is substantiated. The historical milestones of the formation of design technology are highlighted. The specifics of the use of project activities in the education of primary school students are characterized. The purposes of project training are specified, functions of the teacher in the course of work of schoolboys on the project are considered. The didactic possibilities of modern school literature for the application of the project method are given and analyzed. The method of using the textbooks of the integrated course "I explore world" for the formation of project skills and subject knowledge is outlined. It is shown that the application of this technology promotes the development of creative potential, democratic skills and ways of organizing their own activities, expanding the scientific worldview of students. Examples of using project activities according to the textbooks "I explore world" grades 1–3, according to the programs of O.Ya. Savchenko, R.B. Shyyan. The comparison of the use of the project method in two curricula is made, based on the given examples. The essence, didactic features, tasks of the projects given in the textbooks "I explore world" are covered. Conclusions are made on the expediency of using the modern textbook "I explore world" in the process of teaching students and describes the need for the introduction of project technology in the educational process of primary school. The application of project activities in the educational process of junior schoolchildren is the promising innovation in the New Ukrainian School.

Key words: *project teaching, modern textbook, New Ukrainian School, «I explore world».*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Модернізація загальної середньої освіти спонукала до розробки нової моделі початкової ланки освіти, переходу від традиційних формувань переважно «знань, умінь, навичок» до виховання якостей особистості, необхідних для життя у нових умовах відкритого суспільства. Пріоритетною метою освіти у сучасній школі стає розвиток особистості, готової до правильної взаємодії з навколишнім світом, до оволодіння інформаційними технологіями, до самоосвіти та самовдосконалення.

Реалізація цілей і завдань Нової української школи потребує оновлення та залучення сучасних освітніх технологій. Освітній процес у початковій школі спрямовується на використання особистісно орієнтованого, компетентнісного і діяльнісного підходів до навчання кожної дитини. Важливо гармонійно поєднувати навчальну діяльність із творчою та дослідницькою, що сприятиме розвитку індивідуальних здібностей учнів, їхньої пізнавальної активності, здатності вирішувати нестандартні завдання. Сучасна педагогіка та педагогічна психологія інтенсивно розробляють нові освітні технології, побудовані на співпраці, індивідуальному і диференційованому підході до навчання [1].

Інтеграція у початковій школі визначена як один із інструментів наближення освітнього процесу до внутрішнього світу дитини, що враховує особливості сприймання нею нової інформації, дає змогу їй створювати цілісну картину світу, позбутися розрізненості знань. «Особливого значення у дидактико-методичній організації навчання надається

зв'язку із життям, із практикою застосування набутих уявлень, знань, навичок поведінки у життєвих ситуаціях. Обмеженість відповідного досвіду учнів потребує постійного залучення й аналізу їхніх вражень, чуттєвої опори на результати дослідження об'єктів і явищ навколишнього світу» [7]. Проєктна діяльність може створити умови для формування у них основних компетентностей, визначених Державним стандартом початкової освіти, сприяти творчому розвитку учнів і вирішити сучасний запит суспільства щодо реалізації інтегрованого навчання молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблеми проєктного навчання приділяли увагу багато науковців і методистів. Розробкою цієї технології займалися американські вчені Дж. Дьюї, У. Кілпатрик. Різним аспектам організації навчання із застосуванням методу проєктів присвячені роботи Є. Коллінгса, В. Гузєєва, О. Пометун, Г. Селевко, С. Шацького, проблемі організації проєктної діяльності у початковій школі – праці Т. Башинської, Л. Коваль, О. Онопрієнко, В. Тименко та ін. Особливості реалізації змісту інтегрованого курсу «Я досліджую світ» в умовах Нової української школи розглядали І. Андрусенко, Н. Бібік, Т. Воронцова, О. Савченко та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Не вирішеним залишається питання використання сучасного підручника у формуванні проєктних умінь учнів початкової школи на уроках «Я досліджую світ».

Метою статті є розкриття дидактичних можливостей сучасного підручника «Я досліджую світ» для організації проєктної діяльності учнів початкової школи.

Виклад основного матеріалу. Інтегрований курс «Я досліджую світ» має на меті формування в учнів соціального досвіду. Охоплюючи систему знань про природу і суспільство, ціннісні орієнтації у різних сферах життєдіяльності, способи дослідницької діяльності, цей шкільний курс сприяє активному розвитку наукової та технологічної грамотності на основі конкретного досвіду вирішення проблем. Організація навчально-пізнавального процесу має зосереджуватися на активному використанні педагогічних технологій навчання у співпраці. Одним із основних прийомів організації спільної роботи учнів є технологія проєктної діяльності [3].

Проєкт (від лат. «projektus») означає буквально «викинутий вперед». Французьке слово «projet» перекладається як «намір, який буде здійснено у майбутньому». Метод проєктів виник на початку минулого століття. Засновниками його вважаються американські вчені Дж. Дьюї та У. Кілпатрик. Вони пропонували будувати навчання на активній основі, через практичну діяльність учня, орієнтуючись на його особистий інтерес і практичну затребуваність отриманих знань у подальшому житті [8].

Науковці О. Пєхота, А. Кіктенко, О. Любарська використовують поняття «навчальне проєктування», «проєктна технологія», «метод проєктів». На думку дидактів, у навчально-виховному процесі загальноосвітнього навчального закладу виявляється технологія проєктного навчання, що «передбачає розв'язання учнем або групою учнів якої-небудь проблеми, яка вимагає, з одного боку, використання різноманітних методів, засобів навчання, а з іншого – інтегрування знань, умінь із різних галузей науки, техніки, творчості» [5]. Отже, проєктна діяльність молодших школярів – це одна із форм пізнавальної активності, бо учні навчаються самостійно здобувати знання та застосовувати їх у практичній діяльності.

Використання проєктної діяльності у навчанні передбачає, що:

– учні застосовують знання та навички для вирішення реалістичних проблем у реальному світі;

– підвищується рівень відповідальності учня за виконаний обсяг роботи;

– вчителі виконують ролі тренерів і фасилітаторів дослідження, проводять рефлексії;

– часто учні працюють у парах або групах [6].

Проєктна діяльність дозволяє розвинути ефективні засоби самостійної навчальної діяльності, поєднати теоретичні та практичні завдання для учнів, реалізувати дитині її творчий потенціал. Метод проєктів передбачає вирішення проблеми з використанням різноманітних методів та обов'язкового інтегрування знань, умінь із різних галузей науки, техніки, технології [1].

О. Ільченко визначив цілі виконання проєкту:

– формування проєктної діяльності, проєктного мислення;

– стимулювання мотивації учнів на придбання знань;

– включення всіх учнів у режим самостійної роботи;

– самостійне придбання відсутніх знань із різних джерел;

– розвиток умінь користуватися знаннями для вирішення нових пізнавальних і практичних задач;

– розвиток здатності застосовувати знання до життєвих ситуацій;

– розвиток здібностей до аналітичного, критичного і творчого мислення учнів і вчителів;

– розвиток найважливіших для сучасного життя компетентностей: здатності брати на себе відповідальність; брати участь у спільному обговоренні й ухваленні рішення; оцінювати й аналізувати соціальні проблеми, пов'язані зі здоров'ям, із навколишнім середовищем; відстоювати свою думку, володіти усним і письмовим спілкуванням; здатності вчитися все життя як основи неперервної підготовки до професійної та суспільної діяльності;

– розвиток дослідницьких умінь: аналізу (виявлення проблем, збору інформації), побудови гіпотез, складання плану дослідження, спостереження, експериментування, узагальнення;

– розвиток умінь усно чи письмово презентувати продукти своєї діяльності, досягати соціального визнання [2].

Необхідно зазначити, що проєктна технологія змінює функції та завдання вчителя в освітньому процесі. Він не лише передає учням знання, а й створює умови для самостійного навчання молодших школярів, закладає основи дослідницьких умінь (знаходити необхідну інформацію, вміти її аналізувати, робити висновки). На допомогу вчителю сучасні підручники для початкової школи містять тематику, етапи (алгоритм) проведення проєктів. Сучасний підручник є багатофункціональним. Як зазначає В. Мелешко: «В умовах модернізації шкільної освіти функціональне призначення навчальної книги буде постійно змінюватися та розширюватися. З огляду на це процес підручникотворення потребуватиме подальшого розвитку та поглиблення у контексті нових цілей і завдань сучасної стандартизованої шкільної освіти. Особливої уваги й обґрунтувань вимагатимуть функції,що пов'язані з формуванням предметних, ключових та інших компетентностей учнів, сукупність яких передбачена освітніми стандартами, програмними вимогами для різних типів навчальних закладів» [4].

Розглянемо підручники для інтегрованого курсу «Я досліджую світ» на предмет організації проєктного навчання. Проаналізувавши інформацію із сайту Інституту модернізації змісту освіти, де розміщено електронні версії підручників, ми з'ясували, що за типовими освітніми програмами НУШ 1 (за О. Савченко) і НУШ 2 (Р. Шияна) розроблено декілька варіантів підручників. Кожен комплект складається із двох частин, у яких у різний спосіб розподілено навчальний матеріал. Проєктне навчання представлено у більшості підручників «Я досліджую світ», подано теми та план виконання проєкту. Наведемо приклади використання проєктної діяльності за підручниками «Я досліджую світ» 1–3 клас, за програмами О.Я. Савченко, Р.Б. Шияна. Дані представлені у таблиці 1.

Аналізуючи зміст підручників, можемо визначити чимало позитивних моментів, які мають багато дидактичних можливостей для застосування методу проєктів. Здійснений аналіз засвідчує, що навчальні проєкти у більшості тем мають інтегрований характер і спрямовані на формування досвіду практичної діяльності учнів.

Таблиця 1

Дидактичні можливості підручників «Я досліджую світ» щодо тематики проєктів для учнів 1–3 класів

Назва підручника	**Теми проєктів**	**Інтеграція галузей**
1	2	3
1 клас		
Я досліджую світ. Підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2 частинах). Частина 1 / Грущинська І.В., Хитра З.М. Київ : УОВЦ «Оріон», 2018. 112 с. Частина 2 / Морзе Н.В., Барна О.В. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 112 с. За типовою програмою О.Я. Савченко	Родинний проєкт «Історія мого життя»	Історична
	Родинний проєкт «Створення власного родоводу»	Історична
	Родинний проєкт «Досліджуємо історію свого будинку, вулиці, села або міста»	Історична, громадянська
	Родинний проєкт «Мої друзі рослини і тварини»	Історична, громадянська
Я досліджую світ. Підручник інтегрованого курсу для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2 частинах). Частина 1 / Волощенко О.В., Козак О.П., Остапенко Г.С. Київ : Світич, 2018. 128 с. Частина 2 / Волощенко О.В., Козак О.П., Остапенко Г.С. Київ : Світич, 2018. 128 с. За типовою програмою Р.Б. Шияна	Створити «паспорт» школяра	Мовно-літературна
	Малюнок «Шкільне подвір'я»	Технологічна, мистецька
	Створити «Колекцію осіннього листя»	Природнича, технологічна
	Створити родинне дерево	Історична
	Створити театр тіней і показати виставу	Технологічна, соціальна, громадянська
	Скласти правила користування водою	Природнича, здоров'язбережувальна.
	Виготовити годівничку	Природнича, технологічна
	Зробити книгу «Корисні та шкідливі продукти»	Технологічна, здоров'язбережувальна
2 клас		
Я досліджую світ. Підручник для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2 частинах). Частина 1 / Грущинська І.В.,	Родинний проєкт «Коли я почуваюся щасливо й безпечно?»	Здоров'язбережувальна
	Родинний проєкт «Які птахи прилітають до моєї годівнички взимку?»	Природнича

Продовження таблиці 1

1	2	3
Хитра З.М. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 144 с. Частина 2 / Морзе Н.В., Барна О.В. Київ : УОВЦ «Оріон», 2019. 144 с. За типовою програмою О.Я. Савченко	Родинний проєкт «Яку країну я мрію відвідати?»	Історична
	Родинний проєкт «Яка пора року мені подобається найбільше?»	Природнича
Я досліджую світ. Підручник інтегрованого курсу для 2 класу закладів загальної середньої освіти (у 2 частинах). Частина 1 / Волощенко О.В., Козак О.П., Остапенко Г.С. Київ : Світич, 2019. 128 с. Частина 2 / Волощенко О.В., Козак О.П., Остапенко Г.С. Київ : Світич, 2019. 128 с. За типовою програмою Р.Б. Шияна	Індивідуальний проєкт «Як я змінився/змінилася за час навчання у школі»	Громадянська, соціальна
	Скласти розпорядок дня	Здоров'язбережувальна, математична
	Створити колаж «Улюблені фото»	Мовно-літературна, технологічна
	Скласти календар «Дні народження друзів»	Математична
	Дослідити «Чим особлива дата твого народження?»	Історична
	Створити родинне дерево	Історична
	Створити колаж «Спільні захоплення»	Соціальна, громадянська, технологічна
	Підготувати доповідь «Чим особлива територія мого населеного пункту?»	Історична
	Скласти розпорядок вихідного дня. Презентувати його у класі	Математична, технологічна
	Створити зимовий одяг для дітей	Здоров'язбережувальна
	Проєкт «Видатні винахідники»	Історична
	Підготувати доповідь «Як черв'яки допомагають людям?»	Природнича
	Щоденник «Найцікавіші моменти відпочинку влітку»	Природнича, технологічна
3 клас		
Я досліджую світ. Підручник для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2 частинах). Частина 1 / Грущинська І.В., Хитра З.М. Київ : УОВЦ «Оріон», 2020. 160 с. Частина 2 / Морзе Н.В., Барна О.В. Київ : УОВЦ «Оріон», 2020. 160 с. За типовою програмою О.Я. Савченко	Родинний проєкт «Життя без обмежень. Як досягають успіху люди з інвалідністю?»	Здоров'язбережувальна
	Родинний проєкт «Моя добра справа для неживої природи. Яку цінність мають повітря, вода, гірські породи та ґрунти для людини?»	Природнича
	Родинний проєкт «Моя добра справа для живої природи. Яку цінність становлять рослини, тварини, гриби та бактерії для людини?»	Природнича
	Родинний проєкт «Славетні українці й українки. Як мої співвітчизники й співвітчизниці змінювали та змінюють світ на краще?»	Історична
	Створити колекцію «Дари осені»	Природнича
	Створити модель глобуса	Природнича
	Створити плакат «Охорона природи»	Природнича
Я досліджую світ. Підручник інтегрованого курсу для 3 класу закладів загальної середньої освіти (у 2 частинах). Частина 1 / Волощенко О.В., Козак О.П., Остапенко Г.С. Київ : Світич, 2020. 144 с. Частина 2 / Волощенко О.В., Козак О.П., Остапенко Г.С. Київ : Світич, 2020. 144 с. За типовою програмою Р.Б. Шияна.	Дослідницький проєкт «Павутинка на шкільному подвір'ї»	Природнича, технологічна
	Міні-проєкт «Тваринка з Подільського зоопарку»	Природнича
	Дослідницький проєкт «Кристал»	Природнича, технологічна
	Пошукова робота «Тварини і рослини мільйони років тому»	Історична, природнича
	Виготовити Червону книгу класу	Природнича, технологічна
	Підготувати розповідь «Водоспади Закарпаття»	Природнича, історична

Продовження таблиці 1

1	2	3
	Дослідницький проєкт «Чарівні квіти»	Природнича, технологічна
	Дослідницький проєкт «Вулкан у банці»	Природнича, технологічна
	Проєкт «Відомі пращури»	Історична, технологічна
	Дослідницький проєкт «Голоси вітру»	Природнича, технологічна
	Дослідницький проєкт «Спостереження за пташками»	Природнича
	Підготувати доповідь «Історичні об'єкти твого населеного пункту»	Історична
	Дослідницький проєкт «Вирощування квасолі»	Природнича, технологічна
	Доповідь «Як рослини/тварини передбачають погоду»	Природнича, історична
	Дослідницький проєкт «Надійний сховок»	Природнича, технологічна.
	Пошукова діяльність «Гетьман Б. Хмельницький»	Історична.
	Виготовити лепбук «Тарас Шевченко»	Історична, технологічна.
	Дослідницький проєкт «Незвичайні мильні бульбашки»	Природнича, технологічна.
	Створити плакат «Мої успіхи за рік»	Історична, технологічна.

Етапи проєктної діяльності містять завдання, які формують вміння аналізувати, оцінювати інформацію та проводити рефлексію. Низка проєктів, що містяться у підручнику, спрямовані на співпрацю, обговорення, сприяють формуванню демократичних цінностей – поваги до себе та інших, визнання різних думок, толерантності. Автори підручників створили цікаві творчі проєкти, у яких розкривається українознавче наповнення змісту, формується патріотизм. Навчальний матеріал у підручниках за програмою О.Я. Савченко викладений більш структуровано, є взаємопосилання до відповідних частин, якщо вивчається тема (об'єкт, явище, процес тощо), спільна для всіх галузей. У першому класі виконуються завдання проєктного характеру, але самого визначення не вживається у процесі роботи. Поняття «проєкт» вводиться у другому класі. Пояснюються його структура, етапи роботи, вимоги та загальна характеристика. У підручнику для третього класу теж вказано алгоритм роботи над ним. Однозначно тематика має інтегрований характер, здебільшого поєднана природнича галузь із мистецькими дисциплінами, досить часто зустрічаються мовно-літературні завдання. Натомість у підручниках за програмою Р. Шияна проєкти мають більш загальну структуру. Реалізований у підручниках зміст швидше відповідає поліпредметному, ніж інтегрованому. Обрана тема проєкту розглядається з позицій різних галузей, а також наявні мономодулі з однієї галузі. На наш погляд, вдалим є поєднання змісту різних галузей із технологічною, коли об'єкт вивчення виготовляється/моделюється самими дітьми. Тематика різноманітна, інтегрується переважно з мистецькими дисциплінами, мовно-літературною галузями.

Висновки. Отже, загалом сучасні підручники інтегрованого курсу «Я досліджую світ» створюють дидактичні можливості для проєктної діяльності учнів початкової школи. Використання сучасного підручника «Я досліджую світ» у процесі навчання учнів допоможе вчителю забезпечити реалізацію завдань Концепції НУШ і сформувати у дітей проєктні уміння: навички знаходження нової інформації, розвитку здібностей до критичного і творчого мислення, планування, створення та представлення власних думок, забезпечити соціалізацію школяра.

Метод проєкту сприяє становленню особистості дитини через організацію активних способів дій, дозволяє наблизити навчальний процес до життя, а головне – робить навчання молодших школярів цікавим і змістовним, а процес набуття знань – простим і доступним.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гільберг Т., Тарнавська С., Павич Н. Методика навчання інтегрованого курсу «Я досліджую світ» у 1–2 класах ЗЗСО на основі компетентнісного підходу : навчально-методичний посібник. Київ : Генеза, 2020. 256 с.

2. Ільченко О.Г. Проєктне навчання в інтегрованому курсі «природознавство» як умова міжмодульних зв'язків курсу. *Технології інтеграції змісту освіти*. Вип. 7. 2017. С. 28–33.

3. Коваленко Л.А. Особливості викладання інтегрованого курсу «Я досліджую світ». URL: https://naurok.com.ua/naukova-stattya-osoblivosti-vikladannya-integrovanogo-kursu-ya-doslidzhuyu-svit-201940.html (дата звернення: 26.04.2021).

4. Мелешко В.В. Використання сучасного шкільного підручника як провідного засобу навчання в сільській школі. *Проблеми сучасного підручника.* 2015. Вип. 15 (2). С. 12–21.

5. Пєхота О.М., Кіктенко А.З., Любарська О.М. та ін. Освітні технології : навчально-методичний посібник / за заг. ред. О.М. Пєхоти. Київ : АСК, 2002. С. 150.

6. Проєктне навчання: коротко про головне. URL: http://nus.org.ua/view/proektne-navchannya-korotko-pro-golovne/ (дата звернення: 10.05.2019).

7. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти: 1–2 класи. Київ : ТД «Освіта-Центр+», 2018. 240 с.

8. Knoll M. 300 Jahre lernen am Projekt. Zur Revision unseres Geschichtsbildes. *Pedagogik*. 1993. № 7–8. P. 58–63.